

LUND UNIVERSITY

Studentinflytande i massuniversitetet (abstract)

Persson, Anders

1998

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Persson, A. (1998). *Studentinflytande i massuniversitetet (abstract)*. Abstract från Högskoleverkets kvalitetskonferens 1998.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Studentinflytande i massuniversitetet

– sammanfattning

Anders Persson

docent i sociologi, Lund

Hösten 1997 påbörjades en undersökning av studentinflytande bland studenter inom grundutbildningarna i medie- och kommunikationsvetenskap (MKV) samt sociologi vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet. I syfte att kartlägga dels inflytandesituationen och dels vad studenterna egentligen menar med studentinflytande gjordes först en enkätundersökning bland samtliga studenter inom fristående kurser i nämnda ämnen. Därefter gjordes intervjuer med fem studentgrupper, vilka syftade till att förstå en del av enkätundersökningens resultat. Undersökningen utformades mot bakgrund av ett framväxande massuniversitet, med starkt växande studentantal vilka skall undervisas med i bästa fall konstanta resurser. Två föreställningar om studentinflytande styrde undersökningens uppläggning:

- Det är inte i första hand brist på formellt inflytande i olika beslutande organ som den under senare tid aktualiserade avsaknaden av studentinflytande betyder, utan snarare en brist på informellt inflytande över utbildningens vardagliga frågor;
- Upplevelsen av brist på inflytande är i hög grad en alienationsupplevelse, vilken speglar en brist på delaktighet i en rad olika avseenden.

På något längre sikt syftar undersökningen också till att finna organisations- och undervisningsformer som medger utökat studentinflytande och att tillämpa dessa inom grundutbildningarna vid Sociologiska institutionen.

I föreliggande text sammanfattas och diskuteras undersökningens resultat¹.

¹ En första version av en mer omfattande rapport förelades Höskoleverkets konferens om kvalitet och förbättringsarbete i Luleå 10-11/6 1998. Här återges endast en komprimerad sammanfattning. Definitiv rapport kommer att publiceras under hösten 1998 och kan beställas från författaren: Anders.Persson@soc.lu.se

Enkätundersökningen: det motsägelsefulla studentinflytandet

Enkäten samlades in vid undervisningstillfällen inom fristående kurser i MKV och sociologi under slutet av oktober 1997. Svarefrekvensen blev endast 55 % men svarspopulationen avviker inte markant från totalpopulationen av studenter inom fristående kurser i MKV och sociologi – åtminstone inte vad gäller kön, ålder och nivå inom utbildningen. Könsfördelningen är i det närmaste densamma i båda populationerna. De yngre studenterna är något underrepresenterade i svarspopulationen, liksom studenter på högre nivå.

Om situationen ska beskrivas med hjälp av enkätdata så pekar de entydigt mot ett stort studentinflytandeunderskott: endast ca 5 % av svarspopulationen anser att de har inflytande i mycket hög grad eller i hög grad över kursen, undervisningen, examinationen och kurslitteraturen. Drygt 70 % anser att de inte alls har inflytande över kurslitteraturen, drygt 60 % anser sig helt sakna inflytande över examinationen och drygt 50 % anser att de inte alls har inflytande över kursen. Något bättre är det vad gäller undervisningen: knappt 40 % anser att de inte alls har inflytande över den.

Upplevelsen av nästan total avsaknad av inflytande, präglar de flesta aspekter av enkätundersökningens resultat. Endast 16 % av svarspopulationen anser i mycket hög och hög grad att studenterna ses som en resurs i verksamheten. Endast 8 % anser i mycket hög och hög grad att kursvärderingar ger resultat. Nästan hälften av de svarande anser sig inte veta om kursvärderingar ger resultat. Till den närmast totala avsaknaden av inflytande kan också läggas en mycket svag upplevelse av delaktighet från studenternas sida.

Men det finns inget rakt samband mellan denna upplevelse av brist på inflytande och anspråken på inflytande. Det är endast en knapp femtedel av svarspopulationen som i mycket hög grad önskar inflytande över kursen, undervisningen, examinationen och kurslitteraturen. Bilden av studentinflytandet är minst sagt motsägelsefull och av nedanstående tabell framgår att av de svarande som anser sig helt sakna inflytande så önskar hälften endast öka inflytandet till viss del:

Tabell 1: Svarande som anser sig helt sakna inflytande och önskar inflytande till viss del

Har inget inflytande och önskar inflytande till viss del (%)	
Över kursen	52
Över undervisningen	46
Över examinationen	42
Över kurslitteraturen	46

Samtidigt tycks det finnas ett stigande förväntningarnas missnöje som tar sig uttryck i att de som anser sig ha något större inflytande, t ex de av studenterna valda kursombuden, också har större inflytandeanspråk. Det ska också sägas att Sociologiska institutionen inte är en ovanligt dålig institution vad gäller benägenheten att beakta studenternas intressen. Under 1990-talet har dessutom ett omfattande arbete pågått för att förändra i synnerhet undervisningen och de pedagogiska förhållandena. Detta förefaller inte ha satt några djupare spår i studenternas förhållande till verksamheten – åtminstone inte några spår som kan avläsas i enkätundersökningen.

Allt detta hänger delvis samman med hur studenterna definierar inflytande. På frågan vad studentinflytande mest är en fråga om svarar endast 15 % att det är inflytande via representanter. Nästan hälften svarar att studentinflytande mest är en fråga om direkt inflytande över studiesituationen och nästan en femtedel menar att studentinflytande handlar om att känna sig som en betydelsefull del av institutionens verksamhet. Svarspopulationen anser i hög grad att studentinflytandet ska organiseras genom kursombud och lärare och inte alls i lika hög grad genom institutionsstyrelse och studierektor.

De studenter som besvarat enkäten har alltså starka preferenser för ett studentinflytande som ligger nära studenterna: som handlar om den nära och omedelbara studiesituationen och som organiseras genom aktörer som är nära studenterna. Det visar sig också att kollektiv organisering inte föredras av studenterna: endast 2 % av svarspopulationen väljer namninsamling bland studenterna som medel att ändra kursens examinationsform, medan mer än hälften menar att de skulle tala med läraren om de skulle vilja uppnå en sådan förändring.

Gruppintervjuerna: konkurrens som nyckel till förståelse

Enkätundersökningen visar alltså på ett stort studentinflytandeunderskott samtidigt som den visar att studenterna främst vill ha ett direkt inflytande över den omedelbara studiesituationen. En slutsats av detta är att studenterna inte separerar, utan snarare uppfattar inflytandet som en integrerad del av studiesituationen. Enkätundersökningen ger emellertid också en motsägelsefull bild av inflytandesituationen eftersom den visar att trots det stora inflytandeunderskottet, önskar en stor del av de svarande endast till viss del öka sitt inflytande. Samtidigt finns i svarspopulationen starka preferenser för ett personifierat inflytande, med andra ord ett studentinflytande organiserat genom kursombud och lärare, medan tilltron till inflytande skapat genom kollektiv organisering är svagt.

Resultatet av de fem intervjuer som gjordes med studentgrupper inom grundutbildningarna i MKV och sociologi är självfallet mångfasetterat men intervjuerna ger också en nyckel till förstå-

else av den ganska motsägelsefulla bild av studentinflytandet som framkommit. Den nyckeln är den starka konkurrens som studenterna upplever – till följd av ett framväxande massuniversitet med allt knappare resurser (i synnerhet inom det samhällsvetenskapliga området) och till följd av en extremt konkurrenspräglad arbetsmarknadssituation för i synnerhet ungdomar. För studenterna hänger dessa två aspekter samman: universitetsutbildning anvisas som ett alternativ eller en lösning på arbetsmarknadssituationen. Kanske är det så att det krismedvetande som så länge hållit vårt samhälle i sitt grepp nu förvandlats till ett konkurrensmedvetande?

Studenterna i intervjugrupperna är i alla händelser starkt konkurrensmedvetna och detta leder till ett individualistiskt perspektiv på den egna studiesituationen som ger mening åt de flesta aspekter av studenttillvaron, även studentinflytandet. Att vara en resurs och att känna sig som en betydelsefull del av institutionens verksamhet – det är både att ha ett slags inflytande och att betyda något som individ. Att påverka genom att tala direkt med läraren – det är både att påverka verksamheten och att lansera sig som student. Att vara kursombud kan vara ett sätt att påverka och lansera sig, vilket emellertid för många tycks inkräkta alltför mycket på andra aktiviteter. Det svaga intresset för kollektiv organisering har att göra med samma sak, men till skillnad från kursombudsuppdraget tycks studenterna uppleva kollektiv organisering som ett individuellt osynliggörande som kommer i konflikt med behovet av att faktiskt känna sig och lansera sig som betydelsefull individ. Kraven på inflytande handlar på en och samma gång om att åstadkomma förändringar av den nära studiesituationen och om att bli sedd och hörd – som individ.

Studentalienation: objekt, medel, atom

Den motsägelsefulla situationen där många anser sig sakna inflytande men relativt sett få vill öka sitt inflytande, parad med den starka konkurrensen och studenternas konkurrensmedvetande, tyder på ett slags studentalienation. Ur det samhällsvetenskapliga teoretiserandet kring alienation, vilket i princip beskriver alienation som ett karakteristiskt drag hos den moderna existensen, kan tre begrepp lyftas ut, vilka beskriver olika aspekter av alienation: objekt, medel och atom. Dessa ska jag nu använda för att ge en karakteristik av studentalienationen.

I tänkandet kring alienation är objekt och medel centrala. Skillnaden dem emellan har att göra med huruvida objektet används intentionellt av en aktör eller ej. Människan kan framställas som alienerad om objektet får inflytande över henne och hon i någon mening själv blir till ett slags objekt. Men hon kan också framställas som alienerad om hon blir medel i någon annans handlande. I båda fallen händer något med människan – hon blir objektifierad och i någon mening främmandegjord.

Begreppen objekt och medel kan kopplas till den högre utbildningen på olika sätt. Eftersom massuniversitetet i Sverige i hög grad växer fram i en period av ekonomisk kris och hög arbetslöshet, anvisas universitetsutbildning som ett medel för nationalekonomisk återhämtning. Här finns en tendens att objektifiera och göra medel av studenten i massuniversitetet. Studenterna blir medel i en viss nationell krispolitik. Därmed har utbildning blivit något påbjudet. Man kan anta att i synnerhet de som inte skulle ha blivit studenter om de haft ett val, blir främmande-gjorda i denna utveckling.

Detta får antagligen också konsekvenser för synen på högre utbildning: den åtrås inte i lika hög grad när den är påbjuden och som när den var förbehållen ett fåtal; den ses inte i lika hög grad som en väg att erövra kunskap, utan snarare som något man måste ta sig igenom på väg mot... Ja, vad är man på väg mot? Denna osäkerhet, ja, stundtals ångest inför vad som kommer efter den högre utbildningen tenderar också att förvandla de nyttiga aspekterna av lärandet till objekt – vilka kan ansamlas och användas som medel i det stora konkurrensspel som den högre utbildningen förefaller ha förvandlats till under senare tid. Den starka konkurrens som studenterna upplever framträder här som ett slags förslavande under utbildningens nyttiga objekt. Det förhållningssätt som då utvecklas kan betecknas som instrumentellt och vi kan ta hjälp av Fromm, som skilde mellan varandets och ägandets livsformer inom alla delar av samhällslivet, för att beskriva det:

”Studenter vars liv präglas av ägandet, lyssnar på en föreläsning, hör orden och förstår den logiska strukturen och innebörden, skriver så gott de kan ner varje ord i sina anteckningsböcker, så att de senare kan lära sig anteckningarna utantill och på så sätt klara examen. Men innehållet blir inte en del av deras individuella tanke-system, och kan alltså inte berika och vidga det. I stället formar de de ord de hör, till fasta tankegrupper eller hela teorier, som de sedan kan lagra. Studenterna och innehållet i föreläsningarna förblir främlingar för varandra, fastän varje student har blivit ägare av en samling påståenden som gjorts av någon annan (som antingen själv skapat dem eller tagit över dem från någon annan källa).”²

Studenten som objekt och medel i en speciell krispolitik resp. utbildningen som objekt och medel i ett konkurrensspel vill jag således se som aspekter av studentalienationen. En annan aspekt är den atomtillvaro som utvecklas i massuniversitetets stora studentgrupper, där de materiella förutsättningarna för att organisera lärande interaktion mellan lärare och studenter är synnerligen knappa. Av både enkätundersökningen och gruppintervjuerna framgår att studenterna förefaller uppleva sig som delar av en massa: de ses inte som resurser och i ganska hög grad anser studenterna att de inte behandlas som betydelsefulla delar av verksamheten. Studenternas egna individualiseringsförsök kopplas på ett ganska naturligt sätt till konkurrensspelet och konsekvensen av detta blir atomiserad masstillvaro.

² Fromm, Erich 1978, *Att ha eller att vara?*, Natur och Kultur, s 44.

Masstillvaron upplevs som problematisk av både studenter, lärare och utbildningsmyndigheter. Studenterna vill bli bekräftade och synliggjorda som individer, inte som en massa av sammanfösta atomer, även om det i våra intervjuer framkommer att det ibland kan vara ganska behagligt att bli uppslukad av massan. Pedagogiskt kompetenta lärare framhåller riskerna med masstillvaron eftersom den tenderar att minska studenternas ansvarstagande för det egna lärandet. Svenska utbildningsmyndigheter och universitet har, inspirerade av tendenser till förvaltningsförnyelse i hela västvärlden, försökt bryta ned masstillvaron genom att skapa ett slags serviceanda där studenten ses som kund. Ur en synvinkel är detta ganska effektivt eftersom studentens alienationsupplevelse förmodligen inte i första hand handlar om brist på formellt inflytande, utan just om individens osynliggörande i studentmassan. Kundmetaforen är dock ur en annan synvinkel ett mindre tilltalande sätt att bryta ned masstillvaron. Kundens tillvaro är i och för sig, åtminstone på ytan, individualiserad men också passivt konsumtionistisk. Att vara kund innebär vidare ett begränsat ansvarstagande. Med tanke på den centrala roll dagens studenter ger läraren i sina lärprocesser, vilket framgår av t ex våra enkätdata, misstänker jag att den passiva och tendentiellt ansvarslösa kunskapskonsumtionismen redan tagit många studenter i besittning och som en följd därav utvecklas i många fall vad som med en lätt vridning av Simmel³ kunde kallas en blaserad kunskapsattityd. Rapporter från t ex Storbritannien antyder samma sak: ”Idag förväntas universitetet behandla sina studenter som kunder, varför studenterna har börjat ge lärarna skulden för sina misslyckanden. Studenter som misslyckas har börjat stämma universitetet.”⁴ Kundtänkandet sätter fingret på ett allvarligt problem i studenternas masstillvaro – alltså individens försvinnande i massan – men det bidrar knappast till dess lösning. Kundtänkandet förvärrar snarare problemet eftersom det bidrar till att konstruera studenterna som atomer med ett mycket begränsat ansvar för den egna utbildningen.

³ Simmel, Georg 1981, *Hur är samhället möjligt? och andra essäer*, Korpen. I essän ”Storstäderna och det andliga livet” beskriver Simmel den blaserade attityd som uppstår i storstadens intensiva sociala liv.

⁴ Smith, Anthony & Webster, Frank, ”Changing Ideas of the University”, i Smith, Anthony & Webster, Frank (eds) 1997, *The Postmodern University? Contested Visions of Higher Education in Society*, Open University Press, s 1.